

אם הקשתות וגב הסוס

טיול אופניים בן יומיים בדרום רמת הגולן העובר בין בתי הכנסת הקדומים של אום אל-קנאטר, דיר עזיז וכנף. המסלול חוצה את נחל מיצר ומסתיים בירידה לסוסיא, אתר ארכיאולוגי מדהים מעל הכנרת, שאת סודותיו טרם פיענחנו במלואם | כתב וצילם: חזי יצחק

"ולאחר שהקפנו סלע בזלת עצום שניצב שם, נתגלה לעינינו מחזה משובב נפש ומדהים ביופיו. כאן, באתר מבודד וקשה לגישה, שהוד קדומים אופף אותו, תחבלו הקדמונים והקימו בימים קדמונים מקום מקלט מסותר ומקסים... אני רואה בחורבות של אום אל-קנאטר את מיטב התגליות שגיליתי עד היום, ולדעתי ראוי הוא מאוד לעוד ביקור ובדיקה מדוקדקת ביותר". לורנס אוליפנט, 30 במרס 1883.

ביוני אותה שנה נחנך מוביל המים הארצי, המזרים את מי הכנרת לשאר חלקי הארץ. שלושה חודשים לאחר מכן התכנסה פגסת הליגה הערבית באלכסנדריה, והחליטה ליישם את תוכנית להטיית מי הבניאס והחצבאני לשימוש בסוריה ובלבנון. העבודות החלו כעבור זמן קצר, כאשר יעדן הסופי גרעת כשליש מקיבולת המוביל הארצי. בתגובה, ישראל ניצלה תקריות ירי לארוך הגיבול ותקפה את אתרי מפעל ההטייה. סופן של התקריות היה רק במלחמת ששת הימים. הדרך ממשיכה הלאה ולאחר כקילומטר מגיעה לשביל

אל נחל סמך ונחל כנף

נקודת הזינוק שלנו היא חניון דליות, סמוך למפגש הכבישים 869 ו-808. נחצה את הכביש ונמשיך דרומה בדרך עפר שלאורכה עובר שביל הגולן. סימון השביל אינו ברור ויש להמשיך מערבה ולרדת בדרך העפר המסומנת בשחור אל הגשר שמעל נחל סמך. אפשר לחנות בבריכת המים הצלולים מתחת לגשר, שריד לתוואי מערכת ההטייה הסורית. ב-1964 פרץ ה"קרב על המים" בגבול ישראל-סוריה.

יום ראשון

אורך המסלול: 33 ק"מ
זמן: 6 שעות
דרגת קושי: בינוני +
נקודת מוצא: חניון דליות
נקודת סיום: מעיין כנף
מפה: סימון שבילים מס' 1, גולן וחרמון

לאחר כקילומטר וחצי נגיע למחסום המונע את הכניסה למכוניות אך לא לאופניים. בעקרון ניתן לרכב לאורך כביש המערכת עד לקיבוץ מיצר, ובדרך לבצע תצפיות אל נחל רוקד; במציאות הצבא קלט אותנו ושלה בע"קבותינו סוור. הספקנו לצאת מכביש המערכת העליונה והגענו לקרבת הקיבוץ ולמתקן יצור גז המתאן מן הש"פכים של הרפתות.

נחבור שנית לכביש 8 עד לתחילת שביל ההליכה בנחל מיצר. הנחל יורד בתלילות אל הירמוך בתוך שמורת ואדי מסעוד, שבה נשמרה צמחייה מגוונת, הכוללת מינים ים תיכוניים עם מינים מדבריים-ערבתיים.

כיסויי הבזלת המצפה את הגולן הדרומי הוא דק יח"סית ומתחתיו סלעי קרטון רכים שנחל מיצר התחתון בהם. הקטע הראשון עד למפגש עם ואדי ברברה תלול וטכני, אך רוכבים מנוסים מסוגלים לחצות את רובו. בדרך חולפים על פני עץ אלון תבור גדול ונהדר הניצב לו איתן ליד השביל. השביל מתחבר לכביש שבו נטפס חזרה לכביש 98. זוהי עלייה ארוכה ומתישה במקצת; למי שיש זמן וכח יכול להמשיך רגלית במורד השביל עד למפל בנחל מיצר – כחצי שעה לכל כיוון.

על הכנרת, ניצב מבנה גדול הבנוי בזלת. זהו אסם מן המאה ה-19 שנבנה מעל חורבות בית הכנסת של כנף. מחוץ לבניין עדיין פזורות אבנים מעוטרות שקיטטו את מזוזות המקום. כמו כן נתגלתה כתובת שזו לשונה: "זכור לטוב יוסה בן חלפו בן חנ". אמנם את האותיות החסרות בסוף נוכל להשלים על נקלה לחנ[ן], חנ[ניה] או חנ[ניה], אולם השלמת ראשית הכתובת מסובכת. גם כאן תארכו החוקרים את בניית בית הכנסת לתחילת המאה השי"שית לספירה.

הרכיבה חזרה למעלה קשה יותר. אפשר להתמקם ללינה ברחבה העליונה של מעיין כנף.

אל נחל מיצר וסוסיתא

גולת הכותרת של היום השני היא הביקור בעיר העתיקה סוסיתא. עיר הלניסטית מר"שימה, שהארכיאולוגים רק התחילו לחשוף את סודותיה. את כלי הרכב נשאיר בכניסה למושב אבני איתן ונרכב כחצי קילומטר צפונה בכביש 98 עד לפנייה מזרחה לכיוון כביש המערכת.

יום שני
אורך המסלול: 31 ק"מ
זמן: 5 שעות
דרגת קושי: בינוני +
נקודת מוצא: אבני איתן
נקודת סיום: תחנת הדלק בעין גב
מפה: סימון שבילים מס' 1, גולן וחרמון

המכונה "רעש שביעית" משום שחל בשנת שמיטה. ברעש זה חרבה גם סוסיתא והוא הורגש בעיקר בט"בריה ובירושלים.

שרידי היישוב היהודי התגלו לראשונה ב-1885 על ידי המהנדס גוטליב שומכר וסר לורנס אוליפנט. במ"קום נתגלו מספר אבנים מעוטרות במנורות שבעת קנים, כמו גם כותרת מעוטרת בנשר, ושני עמודים מקושטים ששימשו לעיטור הבימה. בית הכנסת נקרא גם "קשתות רחבעם" על שם רחבעם זאבי ז"ל, שתמך בחפירות באתר בזמן כהונתו כשר התיירות.

בבתי הכנסת ברמת הגולן היו שתי תפישות לגבי כיוון התפילה. האחת ראתה את הגולן כהמשכו של הגליל ומכאן שיש להפנות את כיוון התפילה דרומה. השנייה החשיבה את הרמה כחלק מעבר הירדן המ"זרחי, שבו מתפללים מערבה. בבית הכנסת של אום אל-קנאטר ארון הקודש הוצב בקיר הדרומי.

נחזור לדרך העפר ונתחיל בירידה מדהימה אל אפיק נחל סמך. שמו הערבי הוא ואדי א-סמך, "נחל הדגים", שהוענק לו בשל הדגים הרבים שהיו בשפכו לכנרת. נחל סמך יוצר מפער אדיר ברמת הגולן, משום שבאזור זה שכבת הבזלת מתחתרת בסלעי המשקע הרכים יותר. בחציית הוואדי יש לרכב קטע קצר בתוך המים ולהמ"שיך במעלה הדרך המסומנת ברוק, המטפסת במתינות לכיוון מושב רמות.

נפנה ימינה לחוות רמות דרך קטע עלייה תלולה אך סלולה. בסוף הכביש נמצאת תצפית יפה אל הכנרת ואל הרי הגליל המזרחיים. נמשיך בדרך העפר המעפילה עד למצפור על שם סרן שקד מאירי, שנפל כאן במהלך ניווטים בהיותו בשירות מילואים. ממול ניתן לזהות את עצי האייליפטוס בסמוך למעיין כנף.

נרכב בדרך העפר המסומנת בכחול ועוברת בשלוחה הצרה שמפרידה בין נחל סמך מדרום לנחל כנף בצפון. נמשיך עד לפיצול הדרך היורדת לנחל כנף. זוהי ירי"דה לא קשה במיוחד ולאחר טיפוס מתון נגיע למעיין כנף, שנקרא גם על שמו של אשי נוביק, איש מושב כנף שנפל במלחמת לבנון השנייה. במקום בריכה יפה הצופה אל נוף הנחל, ערסלים, שולחנות פיקניקים וכן מערכת קולית שמספקת הסבר על המקום – פינת חמד שיש להמשיך ולטפח ולשמור על ניקיונה.

מעל הדרך נמצא בית הכנסת העתיק של דיר עזיז, כפר סורי נטוש נוסף, שנבנה על חורבות ישוב יהודי מתקופת התלמוד. במקום נמצא בית כנסת מפואר, שהוקם כנראה ברבע השני של המאה השישית לספירה. ייחודו בבנייתו על ציר מזרח-מערב, כשהקשתות בקירו הדרומי פונות לכיוון ירושלים. כמו בית הכנסת באום אל-קנאטר, גם זה של דיר עזיז חרב בשנת 749.

ממעין כנף נמשיך למושב כנף ולחורבת כנף. היציאה היא דרך שער בגדר ההיקפית של המושב לצד מערב. הירידה תלולה ובקצה השלוחה, בנקודת תצפית נהדרת

שמטפס אל אום אל-קנאטר, "אם הקשתות", כפר סורי קדום ממזרח לכנרת, כשני קילומטרים מדרום-מערב לקיבוץ נטור ברמת הגולן. שרידי הכפר משתרעים על שטח של כ-30 דונם ובמרכזו שתי קשתות – חלק מבית המעיין שאגר את המים לבריכה, ושימש כבית מלאכה לפשתן. מעל בית המעיין עומד בית הכנסת העתיק, שלרוע המזל מגודר ועליו ניתן רק להציץ מבחוץ.

בית הכנסת נבנה במאה החמישית לספירה, תקופת המשנה והתלמוד. מקור שמו המקורי של היישוב שבו שכן אינו ידוע בוודאות. השערה אחת גורסת שכאן היה מקומה של העיירה "קמטריא", הנוכרת בתלמוד, בעוד אחרת טוענת שזו אחת מתשע עיירות היהודית שב"תחום סוסיתא שלא זוהו, אולי "עין השער" – בשל קשתות המעיין הנדמות כשער. זהו אחד מבתי הכנסת המפוארים שנחשפו בארץ, והיחיד שבו נשתמרה במ"לואה בימת ארון הקודש המתנשאת לגובה של כשישה מטרים. בית הכנסת חרב ברעידת האדמה של שנת 749,

גם סוסיתא, עד שנכבשה על ידי הערבים בשנת 641. השליטים החדשים הותירו לתושבי סוסיתא הנרציים להמשיך ולדבוק באמונתם, אך העיר המשיכה להידרדר. רעש השביעית החריב את סוסיתא שננטשה ולא יושבה עוד.

לאחר מלחמת ששת הימים התגלתה במקום מערכת מים משוכללת שכללה שתי אמות באורך 25 קילומטרים, שהובילה מים ממעינות נחל סמך ועין פיק. האמות מזכרות עוד בספרו של גוטליב שומכר מסוף המאה ה-19: "מתחת למדרגת הבזלת הראשונה בוואדי פיק ניתן להבחין בשרידי אמת מים. אף שהיא הרוסה, ניתן לעקוב אחריה עד החורבה בסוסיה. תושבי פיק סיפרו לי כי בזמן החורף ניתן לעקוב אחרי השרידים במורד – עד קלעת חוסן, היא סוסיתא". החפירות חודשו בשנת 2000 על ידי אוניברסיטת חיפה ונראה שתגליות רבות עודן ממתונות לחוקרים. החפירה ה-13 במספר יצאה לדרך ביולי השנה.

ממש לפני תחילת הירידה בדרך העפר המסומנת בשחור, נטוע עץ זית ולצדו אנדרטה לזכרו של סרן רמי זית, מפקד המוצב אשר נפל ביום העצמאות 1967 והיה לחלל הישראלי האחרון לפני מלחמת ששת הימים.

הירידה לעין גב בדרך העפר נהדרת ומזמנת תצפיות יפות אל הכנרת ואל קרן עין גב. פעמים אין ספור עב רתי בכביש למטה, ומעולם לא הבחנתי לעלייה לסוסיתא ואף לא ידעתי על קיומו של אתר ארכיאולוגי כה מרשים מעל הכנרת. ■

מן הכביש נמשיך לכיוון כפר חרוב. הכביש עובר על פני שלוחה צרה שמפרידה בין נחל עין גב לנחל מיצר – השארית של רמת הגולן. בנקודה זו יש תצפית יפה אל הכנרת ואל סוסיתא. נמשיך עד הסימון של שביל הגוחן – שימו לב לא להתקדם במורד שביל הגולן, אלא לרדת בכביש לסוסיתא, עד לכניסה לגן הלאומי, משם נטפס עם האופניים אל העיר הקדומה. בכניסה לעיר ניצבים שרידים מתעלות הקשר של המוצב ששכן כאן עד מלחמת ששת הימים וכן שרידים של חוליות אמת המים העירונית.

על פסגת הר תלול המתנשא לגובה של 345 מטר מעל לחופה המזרחי של הכנרת, הוקם ככל הנראה באמצע המאה השנייה מבצר בידי הממלכה הסלאוקית, כחלק ממערכת מבצרים השולטים על מבואות הגולן. מקור השם סוסיתא בארמית הוא תרגום שמה היווני של העיר – היפוס (Hippos), ויש הטוענים שהדבר נובע בשל דמיון ההר לגב הסוס. על פי יוסף בן מתתיהו, תושבי סוסיתא היו עובדי אלילים ובתוכם התגורר מי עוט יהודי. בימי המרד הגדול קמו התושבים ורצחו את היהודים; אלה ששרדו נמכרו לעבדים בטבריה. עם כניעת היהודים במאה השנייה לספירה זכתה העיר לעדנה מחודשת.

עיקר השרידים הנראים היום הם מן התקופות הרומית והביזנטית, וכוללים שער, רחוב ראשי, מערכת מים משוכללת, כנסיות, חומות ומגדלים. עם שקיעתה הכללית של ביזנטיון במאה השישית לספירה שקעה

